

Julia Mazurkiewicz-Sułkowska (Łódź)

PRODUKTYWNOŚĆ STRUKTUR INCHOATYWNYCH A CECHY STRUKTURY SEMANTYCZNEJ PREDYKATÓW

1. W literaturze przedmiotu wielokrotnie podkreślano, że w wypadku badań konfrontatywnych szczególnie istotne jest znalezienie metody, która przy pomocy przejrzystych kryteriów pozwoliłaby na sprowadzenie jednostek należących do różnych systemów językowych do jednej, umownej postaci. Mając to na uwadze, przeprowadziłam analizę czasowników inchoatywnych oraz ich analitycznych odpowiedników w trzech językach słowiańskich należących do odrębnych historycznie grup językowych: w języku bułgarskim, białoruskim i polskim. Sprecyzowane wnioski obejmują zatem w znacznym stopniu cały obszar słowiańszczyzny.

2. W językach słowiańskich typowym sposobem tworzenia struktur inchoatywnych jest prefiksacja. Należy tu wymienić zarówno typowe dla wszystkich omawianych języków prefiksy inchoatywne: bg. *3a-* / bł. *3a-* / pl. *za-*; bg. *pa3-* / bł. *pa3-* (*pac-*) / pl. *roz-*; bg. *no-* / bł. *na-* / pl. *po-*; bg. *6b3-* / bł. *y3-* / pl. *wz* (*weź*) / *ws-* (*wes-*); jak i prefiksy właściwe tylko dla języka bułgarskiego: *npu-*, *npo-*, *do-*, *nod-*.

Z przeprowadzonych badań wyraźnie wynika, że czasowniki wyrażające inchoatywną konfigurację są bardzo rozpowszechnione w języku bułgarskim, tylko około połowy tych verbów ma swoje odpowiedniki w języku białoruskim, a w polszczyźnie są to dość rzadkie przypadki¹. Ta tendencja języka bułgarskiego do prawie nieograniczonej możliwości tworzenia syntetycznych form inchoatywnych jest szczególnie interesująca, gdyż panuje przekonanie, że cechą wyróżniającą bułgarski spośród innych języków słowiańskich jest tendencja do analityzmu. Badania wykazują jednak, że w przypadku tworzenia inchoatywów bułgarski jest językiem dużo bardziej, można by rzec, syntetycznym niż tradycyjnie uważane za syntetyczne białoruski i polski. Języki polski i bułgarski pod względem produktywności prefiksów inchoatywnych leżą na przeciwległych biegunach, białoruski zaś można sklasyfikować niemal dokładnie między nimi.

¹ Szczegółowe wyniki badań zostały przedstawione w: [Mazurkiewicz-Sułkowska 2004].

3. W przypadku tak dużej dysproporcji powstaje pytanie, czy istnieje jakaś prawidłowość w tworzeniu bułgarskich struktur inchoatywnych, czy można wyłonić klasy semantyczne wykazujące się szczególną produktywnością w tworzeniu form inchoatywnych?

Wszystkie badane czasowniki są jednolite jako klasa aspektualna, wszystkie są dokonane i wyrażają początek czynności, dlatego też konieczna była dalsza analiza badanego zbioru czasowników ze względu na ich cechy semantyczne w celu prześledzenia ewentualnych różnic w zakresie ich rozpowszechnienia w poszczególnych grupach.

Subkategoryzacja jednolitej pod względem aspektualnym klasy zawsze zmusza do poszukiwania innego typu kryteriów. Wydawało się, że specyfikę semantyczną może ujawnić badanie struktury predykatowo-argumentowej. Przez „predykat” rozumiem tu semantyczną jednostkę, która określa orzeczną przez mówiącego relację (cechę, stan itd.) o zindywidualizowanym, wyróżnionym przez niego w pozajęzykowej rzeczywistości, obiekcie. Terminem „argument” określam jednostkę semantyczną, przy pomocy której mówiący identyfikuje obiekt z rzeczywistości pozajęzykowej, o którym orzeka relację [por. Mindak 1983]. Podstawowym założeniem jest więc to, że predykat otwiera określoną ilość miejsc dla argumentów o pewnych cechach selekcyjnych. Punktem wyjścia do ustalenia ilości miejsc argumentowych jest tzw. zdanie minimalne – pełna semantycznie i poprawna gramatycznie struktura zdaniowa posiadająca zrealizowane powierzchniowo miejsca argumentowe.

„Językowym odzwierciedleniem pozycji predykatu jest predyktor, realizowany w zdaniu poprzez osobową formę czasownika, w prostym określeniu predykatywnym, bądź też poprzez postać bardziej rozbudowaną, analityczną, złożoną z pewnej formy osobowej czasownika posiłkowego oraz elementów nominalnych” [Korytkowska 1992]. Predyktor na poziomie syntaktycznym decyduje więc o cechach formalnych zdania.

Wykorzystany dla konfrontacji model klasyfikacji czasowników został opracowany przez M. Korytkowską [por. Korytkowska 1990; 1992]. Klasyfikacja oparta jest na cechach struktury argumentowej predykatów z uwzględnieniem tzw. pozycji predykatowo-argumentowych. Pozycje te określane są przez najprostsze typy semantyczne czasowników, stanowią więc ich pozycje argumentowe, a podstawowym założeniem jest analiza dekompozycyjna na poziomie zdania. Wychodzę bowiem z założenia, że na poziomie semantycznym struktura zdaniowa stanowi strukturę predykatowo-argumentową, w której predykat jest charakteryzowany poprzez implikowaną przez niego ilość miejsc argumentowych.

Przy klasyfikacji materiału wykorzystane zostały następujące pozycje argumentowe: Agentive, Experiencer, Instrumental, Locative, Objective.

• Agentive (Ag) – wyrażany jest przez pozycję argumentową przy predykanie denotującym fakt działania. W polskim jest to pozycja *x*-a w wyrażeniach typu *x działa // robi y*, por. bg. *x деїствуєа // прави y*, por. bł. *x дзейнічае // робіць y*. Podstawową cechą predykatów otwierających w swej strukturze semantycznej miejsce dla argumentu o wartości Agentive jest to, że odnoszą się one do procesów, które mogą być przez jednostkę kontrolowane, które ona może chcieć lub nie chcieć wykonać, czyli zająć wobec nich postawę woluntatywną.

• Experienter (Exp) – wyznaczany jest przez klasę predykatów odnoszących się do doznań wrażeniowo-spostrzeżeniowych i do emocji. Zdania z predyktorami otwierającymi miejsce dla Experientera najczęściej mają parafrazy typu *x doznaje wrażeń Z*, *x czuje // odczuwa Z*, np. *x-a boli y = x doznaje wrażeń bólu w y*. Predykatory otwierające miejsce dla fraz argumentowych o wartości Exp z całego zbioru predykatów można wyodrębnić przy pomocy dwóch zasadniczych cech semantycznych: „Po pierwsze, jednostki do niej należące otwierają miejsce dla argumentu o cesze selektywnej [+Anim] lub dla argumentu ograniczonego w ramach tej cechy do podklasy [+Hum] i odnoszą się do stanów/zdarzeń niepodlegających kontroli jednostki. Językowo manifestuje się to brakiem możliwości występowania tego typu predykatów w zdaniach złożonych zawierających zdanie przyczynowe nacechowane woluntatywnie w postaci czasownika pol. *chcieć*, bułg. *укам* [...]. Po drugie, stany/zdarzenia, do których odnoszą się predykatory otwierające miejsca dla frazy o wartości Exp, nie poddają się obiektywnej obserwacji, ponieważ dotyczą sfery wewnętrznej jednostki” [Korytkowska 1992].

• Instrumental (Instr) – wyrażany jest przez pozycję argumentową przy predykanie denotującym relację używania jakiegoś przedmiotu i oznacza pozycję argumentową *y*-a w zdaniach typu pl. *x używa y, aby...*, bg. *x употребява y, за да...*, bł. *x карыстаецца y, каб...* Predykat wyznaczający pozycję Instrumentalu jest zawsze skorelowany z inną predykacją.

• Locative (Loc) – określany jest przez zbiór predykatów odnoszących się do relacji przestrzennych. Te predykaty lokalizują położenie przedmiotu względem innego przedmiotu (miejsca). Wykładnikami tych predykatów są głównie przyimki łączące się z frazą nominalną.

• Objective (O) – oznacza pozycję argumentową *x* przy predykatkach egzystencjalnych i stanowych, np. pl. *Istnieje x, x jest chory*, bg. *има един x, x е болен*, bł. *есць x, x хворы*. Pozycję tę można wyróżnić, wykluczając możliwość interpretacji frazy poprzez inne przypadki semantyczne.

Predykatory mogą także otwierać miejsca dla argumentów o wartości predykatywnej (P□, P□). W takiej sytuacji mówimy o tzw. predykatkach drugiego/trzeciego stopnia, które na poziomie struktury zdaniowej mogą być realizo-

wane w postaci argumentów zdaniowych (zdania intensjonalne) lub jako frazy nominalne, które można sprowadzić do argumentów zdaniowych. W związku z nominalizacją argumentu predykatywnego powstaje pytanie, czy w wielu przypadkach pozycje O i Ag nie są wynikiem przekształceń pozycji o charakterze predykatywnym i czy ich stosowanie nie jest pewnego rodzaju uproszczeniem. Zjawisko to zostało omówione w 5. tomie *Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej* [Korytkowska 1992] i zgodnie z przedstawionym tam podejściem przyjmuję założenie, że użytkownik języka nie zawsze jest w stanie substytuować frazy nominalnej przy pomocy zdania intensjonalnego tak, żeby powstały dwa synonimiczne zdania (*Grześ cieszy się zabawką* vs *Grześ cieszy się tym, że ma zabawkę*). Wobec tego przyjmuję uproszczenie, dopuszczając interpretację typu $P\Box/Ag/O$ (por. też [Korytkowska, Maldziewa 2002], gdzie w opisie konsekwentnie pozycje Ag, O traktowane są jako elementy $P\Box$). Powyższe założenie nie dotyczy jednak nominalizacji, ponieważ najczęściej syntagmy nominalne tego typu łatwo możemy przekształcić w argument zdaniowy.

Przy tym podejściu rodzi się szereg problemów szczegółowych dotyczących opisu struktur powierzchniowych.

Pierwszy problem dotyczy kryteriów, które pozwalają na sprecyzowanie struktury wyjściowej na poziomie syntaktycznym. Struktura wyjściowa ma wypełnione wszystkie miejsca argumentowe implikowane przez predykat; pozycje te przejawiają się w sposób eksplicytny, formalny. Czasami jednak istnieje kilka struktur o wypełnionych miejscach argumentowych. W takich sytuacjach powstaje problem, którą strukturę zdaniową z dopuszczalnych dwu lub więcej, uznać za podstawową. W takich wypadkach za podstawową przyjmuje się strukturę, która zawiera podmiotową frazę nominalną. Wyjątek stanowią zdania, w których fraza podmiotowa jest tautologiczna z verbum. W takich zdaniach struktura podmiotowa jest uznawana za wtórną. Należy również zaznaczyć, że nie uwzględniam przekształceń struktur zdaniowych zawierających zdania ekstensjonalne (celowe, czasowe itp.).

W strukturze semantycznej predykatora uwzględniane są również pozycje argumentowe wbudowane w strukturę verbów (w rdzeń czasownika), np. bg. *Иван принтира (с помощта на принтер) работата си*. Należy zaznaczyć, że nie zawsze predyktorowi o skondensowanej strukturze w jednym języku odpowiada analogiczne zjawisko w innym.

W strukturach zdaniowych wszystkich omawianych języków bardzo często dochodzi do braku wypełnienia pozycji argumentowych. Zerowaniu ulegają frazy nominalne nacechowane jako nieokreślone, egzystencjalne lub ogólne, np. *W pokoju (coś) zapachniało*. W miejscu zera syntetycznego może być odtworzona również fraza wynikająca z kontekstu językowego, która jest nacechowa-

na jako określona, np. *Прzyszli goście. Zaczęli (goście) śpiewać*. W moich badaniach frazy ulegające elipsie są odtwarzane i uwzględniane w strukturze semantycznej predykatora.

We wszystkich omawianych językach istnieje ogromna klasa zdań, które tworzą struktury bezpodmiotowe. Struktury te można podzielić na dwie podklasy: struktury jądrowe i struktury transformowane. Klasę struktur jądrowych tworzą zdania bezpodmiotowe, które w podstawowym wzorcu zdaniowym mają walor zdań wyjściowych. Najczęściej otwierają one miejsce dla argumentu o wartości Locative, ponieważ lokalizacja przestrzenna jest jedyną możliwością ograniczenia zakresu określanego procesu, np. bg. *В София се развидели*. Zdania tego typu są uzależnione od braku wypełnienia pozycji argumentowej pod warunkiem nieokreśloności frazy, więc nie dopuszczają interpretacji typu **В София нещо се развидели*. Zero syntaktyczne jest w tych strukturach cechą struktury jądrowej. We wszystkich badanych językach istnieją jednak synonimiczne do jądrowych zdania typu bg. *Заваля дъжд*, w których fraza podmiotowa jest tautologiczna względem verbum. Struktury te można więc uznać za wtórne w stosunku do bezpodmiotowych. Należy zaznaczyć, że zdanie tautologiczne z verbum nomen zazwyczaj jest wzbogacane np. o przydawkę/dodatkowy element leksykalny i tym wzbogaca semantycznie strukturę zdaniową, por. *Заваля дребен дъждец*. Drugą klasę zdań bezpodmiotowych tworzą struktury transformowane, czyli zdania w których strukturze semantycznej pozostaje niewypełnione miejsce dla nieokreślonej frazy podmiotowej, czyli funkcją zera syntaktycznego w takich wypadkach jest sygnalizowanie nieokreśloności argumentu, np. *В стаята замириши. В стаята нещо замириши* [por. Korytkowska 1992].

Kolejnym problemem wymagającym sprecyzowania jest interpretacja predyktorów otwierających miejsce dla argumentu o wartości Experiencer w zdaniach typu *Заболя ме (нещо) в гърдите* – może wówczas dochodzić do redukcji pozycji argumentowej. Wynika to z tego, że struktury te są wzbogacane o argumenty zarówno o wartości O, jak i Loc: *(coś) zaczęło mnie boleć w krzyżu*. W przypadkach braku realizacji członu o wartości Locative mamy do czynienia z pozycją argumentową o wartości O, która odnosi się do całej części ciała (*zaczął mnie boleć ząb*). Do redukcji pozycji argumentowej dochodzi również w predykatkach typu *Люлякът ми замириша = ? Люлякът ми замириша на люляк* w opozycji do zdań, w których frazy wypełniające miejsca argumentowe odnoszą się do różnego typu obiektów, por. *Яденето замириша на чесън*.

Przy analizie materiału powstał problem z klasyfikacją predyktorów występujących w zdaniach, których fraza podmiotowa jest nacechowana jako niezwykła, a mimo to dopuszczają one typową dla argumentów typu Ag parafrazę z użyciem czasowników *правя / рабиць / działać*. Por. np. *Самолет полетя*

с 29 пътници до Лондон (*Samolot działał tak, że 29 pasażerów poleciało do Londynu*). Przy interpretacji tego typu predyktorów przyjmuję, że występowanie fraz nacechowanych jako nieżywotne w pozycji spodziewanego Agentiwu „(przy możliwej parafrazie zawierającej predykaty typu *robić tak, że.../sprawiać, że...*) należy traktować jako nadanie na poziomie języka pewnym elementom cech agentywnych. Z użyciami takimi wiążą się jednak pewne ograniczenia w funkcjonowaniu zdań w porównaniu ze zdaniami zawierającymi frazy o wartości Ag i wobec tego wypadki takie należy traktować jako użycia pseudoagentywne” [Korytkowska 1992]. Cechą wyróżniającą takie struktury jest to, że nie do każdego tego typu zdania można dołączyć frazę o wartości Instrumentalu (por. *Самолетът полетя до Лондон [с помощта на...?]*), a także brak możliwości występowania takich zdań w ramach zdań złożonych z podrzędnym celowym.

W artykule analizie semantycznej zostały poddane zarówno kauzatywne, jak i niekauzatywne predykaty inchoatywne. Jako kauzatywny rozumiany jest predyktor wzbogacony o dodatkowe miejsce argumentowe, ale nietożsame denotacyjnie z inną pozycją argumentową zdania. „Czasowniki mające wbudowany element kauzatywny są zsyntetyzowanym środkiem przekazywania treści, którym można przypisać parafrazę o budowie zdania złożonego ze zdaniem przyczynowym. Zdania takie można interpretować jako tworzone przez predyktor drugiego stopnia pol. *ponieważ* – bułg. *понеже*, który otwiera miejsca dla dwóch argumentów zdaniowych – $P\Box$ i $P\Box$, przy czym wydarzenie denotowane przez $P\Box$ jest uprzednie w stosunku do denotowanego przez $P\Box$ [...]” [Korytkowska 1992]. Terminu „kauzacja” używam wyłącznie w sytuacjach, kiedy jednostka denotowana przez frazę agentywną poddaje działaniu inny element rzeczywistości, powodując tym samym jego zmianę, a czasami nawet początek istnienia (*x robi tak, że y zaczyna być w nowym stanie*). Kryterium to nie stanowi także nadrzędnego parametru klasyfikacyjnego.

4. Biorąc pod uwagę powyższe, dzielę wszystkie predykaty inchoatywne na pięć klas semantycznych: czasowniki otwierające miejsce dla argumentu o wartości Locative, Experiencer, Objective, Agentive, $P\Box$. Przy klasyfikacji materiału najpierw wyodrębniana była klasa czasowników otwierających miejsce dla argumentu o wartości Loc, ponieważ jest to klasa najprostsza pod względem skomplikowania struktury semantycznej i należą do niej predykaty tworzące jądrowe zdania bezpodmiotowe, w których lokalizacja jest jedyną możliwością ograniczenia zakresu dla opisywanego procesu. Należą tu również predykaty tworzące zdania podmiotowe z nomen tautologicznym względem czasownika, np. *Заваля дъжд*.

Następnie z wyekscerpowanego zbioru została wydzielona klasa inchoatywów zawierających w swej strukturze semantycznej argument o wartości Expe-

riencer o różnej konfiguracji innych pozycji argumentowych. Należą tu wszystkie predykatory odnoszące się do doznań wrażeniowo-spostrzeżeniowych, uczuć i emocji. Do tej klasy semantycznej zostały zakwalifikowane zarówno niekauzatywne, jak i kauzatywne predykatory odnoszące się do sfery emocjonalno-uczuciowej i wrażeniowo-spostrzeżeniowej. W przypadku inchoatywnych predyktorów kauzatywnych należy zaznaczyć, że w ich strukturach semantycznych dochodzi do rozszerzenia struktury o jedno miejsce argumentowe. Pomimo to tworzą one wraz z niekauzatywnymi predyktorami łatwo dającą się wyodrębnić klasę semantyczną.

Do klasy predyktorów otwierających miejsce argumentowe dla Agentiwu (z możliwością wzbogacenia o inne pozycje argumentowe) zostały zaliczone wszystkie predykatory denotujące fakt działania i odnoszące się do procesów, które jednostka może kontrolować i zająć wobec nich stanowisko woluntatywne. Reguła ta nie dotyczy jedynie kauzatywnych predyktorów zawierających w swej strukturze semantycznej (pomimo argumentu o wartości Agentiwu) argument o wartości Experiencer, ponieważ te jednostki odnoszą się do sfery wrażeniowo-spostrzeżeniowej i emocjonalno-uczuciowej.

Do klasy predyktorów otwierających miejsce dla argumentu o wartości predykatywnej zaliczam predykatory tworzące zdania podmiotowe z argumentem o wartości $P\Box$ (w postaci zdania intensjonalnego lub frazy nominalnej) w funkcji podmiotu.

Nienacechowane woluntatywnie inchoatywa wyrażające egzystencję zaliczam do klasy predyktorów otwierających miejsce dla Objectiwu. Predykatory te można wyróżnić poprzez negację innych pozycji semantycznych.

5. Najliczniejszą grupę semantyczną czasowników inchoatywnych we wszystkich trzech językach tworzą czasowniki zawierające w swej strukturze powierzchniowej argument o wartości Agentive o różnej konfiguracji innych pozycji argumentowych. Szczególnie język bułgarski ma skłonność do tworzenia inchoatywów otwierających miejsce dla argumentu o wartości Agentive, np. 40 proc. bułgarskich czasowników inchoatywnych z prefiksem *3a-* należy właśnie do tej klasy semantycznej. Należy podkreślić, że to właśnie szeroka produktywność tego typu semantycznego w bułgarskim jest jednym z podstawowych źródeł dużej liczebności zbioru czasowników inchoatywnych w tym języku.

Najciekawszą moim zdaniem grupę tworzą dosyć liczne czasowniki inchoatywne otwierające miejsce dla argumentu o wartości Experiencer. Predykatory tego typu tworzą jedyną klasę semantyczną czasowników polskich, która w dużym stopniu tworzona jest za pomocą prefiksów inchoatywnych (prawie 30 proc. bułgarskich inchoatywów z prefiksem *3a-* ma swoje odpowiedniki w polszczyźnie), są to czasowniki typu *zaboleć*, *zaswędzić*, *zamarzyć*. Prawie

wszystkie bułgarskie czasowniki należące do tej klasy semantycznej mają swoje prefiksalne odpowiedniki w języku białoruskim, można więc podejrzewać, że jest to wspólna (zapewne najstarsza) warstwa dla wszystkich języków słowiańskich (*засърби* – *Засърбя ме дясната длан*; *засвярбець* – *Засвярбела правая рука*; *zaswędzić* – *Zaswędziła mnie prawa ręka*; *разядосам се* – *След като разбраха за измамата всички се разядосаха*; *раз'ярыцца* – *як зразумелі, што гэта махлярства, усе раззлаваліся*; *rozzłościć się* – *По тым, як wykryli oszustwo, wszyscy się rozzłoszcili*). Wyjątek od tej reguły stanowi jedynie nieznaczna klasa inchoatywów z prefiksem bg. *въз-* / bł. *уз-* / pl. *wz-* (*weź-*) / *ws-* (*wes-*), gdzie wśród czasowników odnoszących się do emocji, uczuć, wrażeń i spostrzeżeń prawie nie ma polskich i białoruskich syntetycznych odpowiedników. Ciekawą klasę tworzą odnoszące się do doznań wrażeniowo-spostrzeżeniowych kauzatywne czasowniki o nacechowaniu inchoatywnym. Verba te w zdecydowanej większości mają analogiczne syntetyczne odpowiedniki w białoruskim i polskim (dotyczy to przede wszystkim czasowników z prefiksem *roz-*), por. *развеселя- развесяліць* – *rozweselić*, *разяря* – *раз'ярыць, разюшыць* – *rozwścieczyć*.

Do klasy predyktorów zawierających w swej strukturze semantycznej argument o wartości *Experiencer* zaliczane są również wszystkie bułgarskie inchoatywa z prefiksem *до-* i prawie połowa z prefiksem *нпу-*. Czasowniki te nie mają swoich odpowiedników prefiksalnych w polskim i białoruskim. Inchoatywna konfiguracja w tych językach oddawana jest w sposób analityczny, np. bułgarskie czasowniki inchoatywne *дояде се*, *нпунуе се*, *доболу* możemy przetłumaczyć na polski tylko za pomocą konstrukcji analitycznych: 'zachciało się jeść', 'zachciało się pić', 'zaczęło boleć'.

Wyrażenia predykatywne, które są wykładnikami predykatów inchoatywnych, dopuszczają parafrazę zawierającą verbum *zacząć* w połączeniu z bezokolicznikiem, natomiast grupa otwierająca miejsce dla argumentu o wartości *Experiencer* jest jedyną klasą badanych języków, w której czasowniki inchoatywne zazwyczaj posiadają także odpowiedniki analityczne różniące się od „zacząć + bezokolicznik”. Inchoatywne konstrukcje analityczne odnoszące się do doznań wrażeniowo-spostrzeżeniowych oraz uczuć są tworzone przy pomocy rozmaitych czasowników o funkcji copuli, np. bg. *удва да...*, *хваща...*, *обхваща...*, *обзема...*, *става...*, *изпадам в...*, *вдигам...*, *възбуждам...*, *докарвам в...* itd., bł. *Ахانیць...*, *унасць у...*, *нрыўці ў...* itd.; pl. *nabrać...*, *ogarnąć...*, *wpaść (w)...* itd. Poza tym należy podkreślić, że analityzmy inchoatywne zazwyczaj służą do wyrażania większej intensywności stanu przysługującego obiektowi. Konstrukcja werbalna natomiast wyraża intensywność przy pomocy dodatkowych leksykalnych wykładników poszczególnych elementów treści, np. pl. *nerwy kogoś poniosły* = *ktoś bardzo się zdenerwował*.

Ciekawą klasę semantyczną tworzą również predykatory typu P (Loc). Istotną cechą tej grupy jest to, że lokalizacja jest jedyną możliwością ograniczenia zakresu dla opisywanego procesu, a predykatory typu P (Loc) z reguły tworzą struktury jądrowe (w których zdania bezpodmiotowe są zdaniami wyjściowymi, a nie transformowanymi) lub wtórne struktury bezpodmiotowe (zдания, w których występuje tautologiczność frazy nominalnej względem czasownika, np. *Неочаквано завалѣ дъжд*). Nie zawsze zdaniom z tautologiczną frazą nominalną w jednym języku odpowiadają analogiczne zdania w innym, por. np. bg. *По тъмния свод забляскаха светкавици* i biał. *На цёмным небасхіле забліскалі пярэны* z pl. *Na przyciemnionym sklepieniu nieba zaczęło się błyskać*.

Klasa ta wykazuje podobieństwa między bułgarskim a białoruskim systemem językowym oraz różni te dwa języki i polszczyznę. Bułgarskie inchoatywa otwierające miejsca dla argumentu o wartości Locatiwu prawie w 100 proc. mają swoje odpowiedniki w języku białoruskim (*задажджыць, закрапаць, захмарыцца, завіднець*), natomiast w polskim są to przypadki bardzo rzadkie (np. *zahuczeć, zajaśnieć*), a przeważają formy opisowe (*zacząć świtać, zacząć kropić, zacząć chmurzyć się*).

6. Reasumując, w badaniach semantycznej kategorii inchoatywności wykorzystałam materiał z trzech języków słowiańskich, które należą do trzech odrębnych grup językowych, zaszła więc konieczność znalezienia punktu odniesienia dla konstrukcji pochodzących z różnych języków [por. Mindak 1983], a w tym celu należało „[...] sprowadzić badane konstrukcje do prostszej, umownej postaci, a następnie porównywać konstrukcje mające taki sam (względnie – bardzo zbliżony) zapis metajęzykowy” [Mindak 1983]. Wobec tego zdecydowałam się „[...] »przejsć« do poziomu struktury semantycznej, tj. w drodze analizy (semantycznej) »rozłożyć« znaczenie danej jednostki tekstu na zespół prostszych elementów semantycznych tak, by wszystkie zależności pomiędzy poszczególnymi elementami były jednoznacznie określone” [Mindak 1983]. Obrana została droga analizy na podstawie charakterystyki semantycznej predykatora, gdyż zapewnia ona porównywanie jednostek z różnych języków o tej samej wartości semantycznej. Szczególnie istotne jest to w przypadku badań języków pokrewnych, gdzie bardzo często jednostki na pierwszy rzut oka synonimiczne, różnią się w sposób zasadniczy na poziomie semantycznym oraz w sytuacjach, kiedy badane języki tę samą płaszczyznę semantyczną strukturalizują w różny sposób. Metoda ta pozwala na porównywanie jednostek należących do odrębnych systemów językowych, które w obrębie poszczególnych klas semantycznych mają identyczny zapis metajęzykowy. Zastosowanie przyjętego aparatu posłużyło do przeanalizowania cech dystrybucji prefiksów w zbiorach predykatów inchoatywnych z trzech badanych języków, do wykazania różnic

i podobieństw w tym zakresie oraz do analizy analitycznych sposobów gramatyzacji inchoatywnej konfiguracji.

Bibliografia

- [Korytkowska 1990] – M. Korytkowska, *Z problematyki składni konfrontatywnej na przykładzie bułgarskich i polskich zdań bezpodmiotowych*, Wrocław.
- [Korytkowska 1990a] – M. Коритковска, *Аргументи от тупа Experienter и проблеми на съпоставителния синтактичен анализ на българския и полския език*, „Съпоставително езикознание”.
- [Korytkowska 1992] – M. Korytkowska, *Typy pozycji predykato-argumentowych*, [w serii:] *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 5, cz. 1, Warszawa.
- [Korytkowska, Maldżiewa 2002] – M. Korytkowska, W. Maldżiewa, *Od zdania złożonego do zdania pojedynczego*, Toruń.
- [Mazurkiewicz-Sułkowska] – J. Mazurkiewicz-Sułkowska, *Sposoby wyrażania kategorii inchoatywności w języku bułgarskim, białoruskim i polskim* [w druku].
- [Mazurkiewicz-Sułkowska 2004] – J. Mazurkiewicz-Sułkowska, *Z badań nad sposobami wyrażania kategorii inchoatywności w języku bułgarskim, białoruskim i polskim*, „Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe. Język – Literatura – Kultura”, s. 61–67.
- [Mazurkiewicz-Sułkowska 2005] – J. Mazurkiewicz-Sułkowska, *Czasowniki inchoatywne z prefiksem za- w języku bułgarskim i ich odpowiedniki w polskim i białoruskim*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica”, 43, 2004.
- [Mindak 1981] – J. Mindak, *Peryfrastyczne konstrukcje predykatywne typu „mieć pewność”, „wzbudzać ciekawość” w języku polskim, serbsko-chorwackim i macedońskim*, Warszawa.
- [Mindak 1983] – J. Mindak, *Peryfrastyczne konstrukcje predykatywne z parafrazą przymiotnikową (na materiale polskim, serbo-chorwackim i macedońskim)*, Wrocław.

Юлия Мазуркевич-Сулковска

ПРОДУКТИВНОСТЬ ИНХОАТИВНЫХ СТРУКТУР И ХАРАКТЕРИСТИКА СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ПРЕДИКАТОВ

(Резюме)

В статье представлен метод исследования инхоативности в славянских языках исходя из семантической структуры предикатов. Анализ этой структуры дает возможность сравнивать единицы из различных языков с одинаковой семантической ценностью, что особенно важно при исследованиях родственных языков (а таковые являются предметом этой статьи), где очень часто на первый взгляд синонимические единицы, абсолютно различны на семантическом уровне.

Описываемые в статье семантические типы являются своего рода проектами инхоативных глаголов из трех славянских языков, а использование избранного аппарата дало возможность проследить продуктивность инхоативных префиксов в отдельных семантических классах.